

Про чергові вибори Президента НАН України

Вступ

12 лютого 2020 року у газеті «Урядовий кур'єр» № 27 Національна академія наук України повідомила про оголошення виборів Президента та членів Президії НАН України.

Очевидно, що в сучасних умовах державного, суспільного та наукового життя України ці вибори будуть неординарною подією з багатьох причин та матимуть значний вплив на подальший розвиток наукової сфери нашої держави.

За традицією у таких ситуаціях я оприлюднюю свої думки та подаю окремі пропозиції у відкритій формі (див., наприклад, статтю «І ще раз про наболіле...» на веб-сайті ГАО НАН України).

Шановні колеги, в разі зацікавленості читайте, радьте та критикуйте все те, що тут написано. Хочу зауважити, що ця стаття не є моєю передвиборчою платформою. Я ще остаточно не вирішив, чи братиму участь у цих виборах як можливий кандидат на одну з керівних посад в НАН України (стаття написана в березні 2020 р. — *Ред.*).

Ярослав Яцків

доктор фіз.-мат. наук,
академік НАН України,
член Президії НАН України,
директор Головної
астрономічної обсерваторії
НАН України

Це відноситься до нашої Академії — сузір'я талановитих, неординарних та унікальних особистостей. Необхідно, щоб члени цього сузір'я були гармонійно пов'язані між собою та рухалися у правильному напрямі. Задача не з простих, але потрібно її вирішувати. В іншому випадку — застій та «замерзання». Згідно з законом термодинаміки: «*As things get squeezed together they get hotter*» («Коли предмети стискаються, вони стають гарячішими»). А це є запорукою успіху. Мені здавалося, що маючи певний досвід науково-організаційної роботи, я міг би впоратися з цією нелегкою задачею.

По-друге, і це головне. Беручи участь у виборах президента НАН України, я мав би змогу ще раз звернути увагу на проблеми розвитку наукової сфери України. Я не буду втомлювати читачів детальним викладом моєї програми дій, оскільки вона більшості з вас відома, була розроблена і представлена ще у 2006 році на державному рівні (але не прийнята), обговорювалася в ЗМІ та на засіданнях «Елітарної світлиці» (див. «Світогляд» № 2, 2015).

Якщо коротко, то ще тоді пропонувалося: на державному рівні — збільшення фінансування науки в Україні до 1.7 % ВВП; створення Національної ради з питань науки і технологій та Національного наукового фонду; запровадження великих інфраструктурних наукових проєктів та механізмів підтримки інноваційних проєктів; на академічному рівні — оптимізація структури національних академій наук та їх установ, приєднання до НАН України академії медичних та аграрних наук, запровадження об'єктивних критеріїв оцінки ефективності роботи наукових установ та ін.

У 2015 році вибори відбулися за типовим сценарієм, і мій прогноз «Хто?» оправдався.

Як це було у 2015 році?

І чому я тоді погоджувався бути кандидатом у Президенти Академії наук?

Класика виборного жанру ставить не тільки запитання «хто?», «коли?» та «як?», але й запитання «чому?».

Мої відповіді на ці запитання були такі:

Хто? Очевидно, що **Б.Є. Патон**, якщо він прийме рішення йти на ці вибори.

Коли? Зрозуміло, що для Бориса Євгеновича у такому віці це — символічний вибір. На посаду президента НАН України потрібно балотуватися у віці хоча б до 70 років.

Як? У відкритому, об'єктивному та демократичному змаганні особистостей та їх програм.

Чому? На це запитання не маю однозначної відповіді. Напевно, тому, що все моє життя пов'язане з Академією наук, що у мене є певна амбіційність та прагнення до позитивних змін.

Спробую це пояснити.

По-перше, тому, що НАН України — це унікальна інституція незалежної України, покликана бути в авангарді розвитку нашої держави. Сер **Артур Еддінгтон** колись сказав про Всесвіт, що «*він не тільки більш дивний, ніж ми собі його уявляємо, але він є навіть дивовижнішим, ніж ми собі можемо його уявити*».

Так що ж змінилося за ці 5 років?

1. Відбулися значні зміни в науковій сфері, а саме:

- йде поступова деградація науково-технічної сфери та, відповідно, зниження рівня високотехнологічної промисловості України;
- спостерігається втрата довіри багатьох представників наукової спільноти до влади всіх рівнів – від Президента та Прем'єр-міністра України до академічного керівництва.

2. Чи є вихід з положення, що склалося?

Здається, що є, за умови термінових та радикальних дій на всіх рівнях законодавчої та державної влади. А ще крім того бажано:

а) Національній раді з питань розвитку науки і техніки України підготувати базовий документ (меморандум), покликаний відновити довіру наукової спільноти до законодавчих та владних рішень.

б) провести Асамблею наукової спільноти України, на якій обговорити цей меморандум.

в) новообраному складу Президії НАН України підготувати аналогічний меморандум, покликаний консолідувати академічну наукову спільноту, в якому визначити:

Завдання НАН України:

- нове знання на основі фундаментальних пріоритетних досліджень (планування, виконання та координація в Україні);
- нові розробки та вироби на основі прикладних досліджень (ініціативних та на замовлення інвесторів);
- нове соціо-гуманітарне знання про Україну та її місце в світі;
- експертиза всіх державних науково-технічних програм та актів.

Систему управління НАН України, яка б забезпечувала:

- демократизацію та прозорість на всіх рівнях управління від підготовки до прийняття рішень;
- високу конкуренцію наукових досліджень (незалежно від звань і посад конкурентів);
- прийняття нового Статуту НАН України (пропозиції, подані ІАГ «Наука та інновації»).

3. Давайте поговоримо про «плюси» та «мінуси» можливих кандидатів.

Ці «плюси» та «мінуси» доповнюють (чи виключають) один одного, не залишаючи альтернативи.

1) Відомі мої критичні слова та дії щодо ставлення Президентів України *В.А. Ющенко* та *П.О. Порошенко* до наукової сфери та щодо теперішньої невизначеності «нової влади» до цієї проблеми. Але очевидно, що без реальної підтримки влади позитивних зрушень у розвитку науки України у найближчі роки не відбудеться. Хто з кандидатів у Президенти НАН України зможе добитися такої підтримки? Не знаю.

2) Відбувається занепад високотехнологічної промисловості України, як бази розвитку науки. Як її, цю промисловість, відновити?

За сьогоднішніх умов тільки шляхом кардинальних змін економічної політики, зокрема створення Міністерства промисловості, у складі якого мають бути т. з. Центральні науково-дослідні інститути відповідних галузей (можливо, за сприятливих умов створені на базі відповідних технічних НДІ НАН України).

І хто це підтримає? Не знаю.

3) Стосовно НАН України моя думка однозначна:

- НАН України – найвища наукова організація України, яка здійснює і координує в державі фундаментальні дослідження з пріоритетних напрямів науки;
- НАН України – єдина в державі організація, яка ще зберегла потенціал до виконання високого рівня прикладних наукових досліджень та розробок для потреб держави, її оборони та економіки;
- обов'язком НАН України на сучасному етапі розвитку економіки України повинно стати впровадження науково-технічних розробок та інноваційних продуктів.

Кандидат у Президенти НАН України повинен мати Програму. Ось моє бачення окремих тез такої Програми.

Теза високого рівня.

У Програмі кандидата на посаду Президента НАН України має бути чітке визначення мети розвитку і реформування наукової сфери України і її найвищої складової – НАН України, та шляхи реалізації такої мети.

За останні роки на цю тему багато написано та запропоновано, в т. ч. і мною, прийняті законодавчі акти та розпорядження органів державної влади. На жаль, реальних результатів від таких дій поки що не видно. Очевидно, щоб добитися бажаної мети, необхідно її структурувати, вказати ступінь важливості окремих її складових, визначити пріоритети та розробити сценарії розвитку.

На жаль, у сучасних реаліях це – некоректно поставлена задача, оскільки в державі немає стратегії розвитку економіки та розроблених на її основі структурно-функціональних моделей такого розвитку. Розробки стратегій економічного розвитку та розвитку науки мають бути взаємно узгодженими.

Теза нижчого рівня

Може скластися враження, що все у нас поступово налагодиться. Вже є напрацьовані пропозиції щодо розвитку науки на рівні владних структур, робочих груп НРНТ України, НАН України та ін. Їх потрібно негайно втілювати у життя та:

- значно підвищувати активність наукової спільноти шляхом залучення її представників до роботи у Верховній Раді України, владних структурах, тощо;
- активно підтримувати молодих вчених, залучаючи їх до наукових досліджень ще зі студентських років та надаючи відповідні гранти;
- вивчити проблему міграції вчених (позитивну для розвинених країн, але не для України). Запровадити на державному рівні програми: «Повертайтеся на Батьківщину» або «Служіть своїй Батьківщині там, де ви працюєте».

І на завершення

Сьогодні пересічний український науковець (не член НАН України, директор чи вчений-бізнесмен) у боротьбі з бідністю втрачає інтерес до науки та навіть інколи власну гідність.

Звертаюся до вас, шановні самовіддані (а не владні «фейкові») слуги науки. Не здавайтеся перед тимчасовими труднощами перехідного періоду. Україна завдяки таким, як ви, стане потужною науково-технічною країною. І ви гордитиметеся своєю причетністю до цієї історичної місії.

А я обіцяю вам свою підтримку. ■